

Pollák György (1929—2001)

MEGYESI LÁSZLÓ

Pollák György 1929. április 26.-án született Budapesten. Apja vidéki színházaknál volt karmester. Hat éves korától kezdve a szülei különváltak éltek. A válás után Gyurkát az apjának nővére és annak férje nevelte tovább. 1944-ben a szüleit, nevelőapját és nevelőanyja kivételével valamennyi közelebbi rokonát deportálták, és onnan csak egyik nagynénje tért vissza. Gyurka az elemi iskolát és a gimnáziumot Budapesten végezte (a Kölcsey Ferenc Gimnáziumba járt, és ott érettségizett). A gimnázium utolsó éveit meglehetősen nehéz anyagi körülmények között teltek, nevelőanyja egy konyhán dolgozott, Gyurka magántanítással keresett némi pénzt. 1947-ben Gyurka első lett a Kürschák József Matematikai Versenyen. Az érettségi után a Pázmány Péter Tudományegyetemre jelentkezett, matematika-fizika szakos tanárnak. Az első év elvégzése után a Szovjetunióba küldték ösztöndíjaként. Kazányba került. Itt matematikus szakon végzett 1953-ban. Hazatérése után Szegeden lett előbb tanársegéd, majd Rédei László aspiránsa. 1953 őszétől kezdve haláláig Szegeden él, tevékenysége, oktatómunkája és részben tudományos munkája is a Bolyai Intézethez köti. 48 évet töltött Szegeden. A várost és a Bolyai Intézetet nem hagyta el, annak ellenére, hogy 1958 márciusától élete végéig az MTA (Budapesten lévő) Matematikai Kutató Intézetének dolgozója (tudományos munkatárs, majd főmunkatárs). Az 1953-as év még azzal is jár, hogy a Schweitzer Miklós Emlékverseny (egyik) első helyezettje lesz. Ez a második versenyeredmény a korábbival együtt mutatja, hogy Gyurka kiemelkedő matematikai tehetség. Nem sokkal később alkalma van azt is bizonyítani, hogy tehetsége és tudása nem korlátozódik a matematikára.

A televízió Magyarországon az ötvenes évek második felében kezd elterjedni. A hatvanas évek egyik legnézettebb televíziós műsorát a különböző vetélkedők jelentik. Gyurka ezeknek a vetélkedőknek főszereplőjévé válik.

Az első, amelyben részt vesz, a „Szellemi olimpia” nevet viseli. Itt a hatodik helyet szerzi meg. A következő — amelynek a görög dráma a témája — alkalmat ad Gyurkának arra, hogy megmutassa rendkívüli tájékozottságát a görög mitológiában, a korszak történelmében és irodalmában. Itt első helyen végez, és díja egy görögországi utazás. A Shakespeare-drámák jelentik a soronkövetkező vetélkedő témáját. Ebben az utolsó forduló előtt még az első helyen áll, de végül — egy apró figyelmetlenség miatt — csak harmadik lesz. A következő vetélkedő a „Telitalálat” címet viseli. Minden héten egy-egy fordulóra kerül sor, és minden alkalommal két versenyző szerepel. A versenyzők alkalmanként öt témakörből (ezek között volt

pl. a zene, az irodalom, a földrajz és a sport) hármat kellett, hogy válasszanak, és a választott témákból kaptak kérdéseket. A forduló győztese a következő héten is szerepelt, a vesztes kiesett. Gyurka a vetélkedő megindulása után kb. három hónappal kapott lehetőséget arra, hogy részt vegyen azon, de azután kb. fél évig minden héten ő volt a győztes. Gyurka ebben a vetélkedősorozatban jó darabig nem kért sportkérdést. Egyik alkalommal nagyon jól állt a versenyben, és úgy döntött, hogy sportkérdést kér. A kérdés, amelyet kapott, valahogy úgy hangzott, hogy az egyik (ha emlékezetem nem csal, az 1932-es) olimpián ki volt a férfi gerelyhajítás olimpiai bajnoka. Gyurka megmondta a bajnok nevét, és azt is, hogy mekkorát dobott. A műsorvezető — Vitray Tamás elhűlt: „Pollák mindent tud ...”

A hatvanas években Gyurka az ország legismertebb, legnépszerűbb embere. Mindenki büszke arra, hogy van egy olyan ember ebben az országban, aki szinte mindent tud, akinek az ismeretei a legkülönbözőbb területeken messze felülmúlják az átlagemberét. Gyurkát rendkívül jó memóriája, logikai készsége segítette ahhoz, hogy az ország legműveltebb emberének tekinthetjük.

1964-ből származik a következő élményem. Gyurkával együtt álltunk az akkor már Szegeden működő M3 számítógép mellett. A program alapján a gép eljutott bizonyos egész számokhoz, majd azoknak megadta prímhatalványtényező felbontását is. A nyomtatón megjelent rendre előbb a szám, majd (a gép és a nyomtató lassúsága miatt) csak 2-4 másodperc múlva a faktorizációjában szereplő prímek és azok kitevői. A számok, amelyeket a gép vizsgált, százezer és tízmillió közé estek. Gyurka, amikor a nyomtatón meglátta a faktorizálandó számot, azonnal mondta a felbontásában szereplő prímekeket és azok kitevőit. Bámulatos teljesítmény volt! Az ember úgy érezte, hogy Gyurka versenyre kelt a számítógéppel. Körülbelül 30 szám felbontását mondta meg a gépnél gyorsabban. Egyetlen esetben sem tévedett — viszont 10 számnál azt mondta (többségük ötmilliónál nagyobb volt), hogy nem tudja a felbontásukat. Hogyan volt képes Gyurka erre a bűvészmutatványra? Kedvenc időtöltése volt a következő: egy csaknem ezeroldalas nagyszótárt kétszer szétnyitott, és így nyert egy (véletlenszerűen kiválasztott) hatjegyű számot. A kapott számnak azután meghatározta a prímtényezőkre való felbontását. A sok gyakorlás vezetett oda, hogy számos százezres, sőt milliós nagyságrendű szám prímfelbontását kívülről tudta. Azt többünknek mondta, hogy van olyan módszer, amellyel viszonylag gyorsan — fejben, esetleg papíron számolva — meg tudja határozni százezres-milliós nagyságrendű számok felbontását. A módszer részleteit tudtommal senkinek sem mondta el.

Az utolsó televíziós vetélkedő, amelyen Gyurka részt vett, a „Játszótársunk, mondd, akarsz-e lenni?” című irodalmi vetélkedő volt. Itt egy matematikus társa is akadt: Fried Ervin harmadik lett, Gyurka pedig a második.

Most essék szó Pollák Györgyről, az egyetemi oktatóról. Mindenhez értett, bármely tantárgy oktatását rá lehetett bízni. Mint előadó legtöbbit algebra és számelmélet előadásokat tartott, végigvive egy-egy évfolyamot öt féléven keresztül. Csodálatosak voltak matematikatörténeti előadásai a görög matematikáról. Az utóbbi időben gyűrűelmélet előadásokat tartott. Szegeden ő volt az, aki ehhez

legjobban értett, hiszen az 1961-ben megvédett kandidátusi disszertációja is gyűrűelméleti témájú volt. Rendkívül sokféle egyetemi gyakorlatot tartott. A gyakorlati foglalkozásokon engedte szabadon érvényesülni tanítványainak elképzeléseit, akkor is, ha javaslataik a kitűzött feladat megoldásában nem vezettek eredményre. Az eredménytelen kísérletek tanúságaira mindig rámutatott. Tanítványai szerették, sőt lehet azt mondani, hogy élvezték gyakorlatait, mert részesei lehettek a feladatmegoldás folyamatának, amikor a hallgatók és tanáruk közös munkája vezet el a feladat teljes megoldásáig.

Pollák György tudományos munkásságát 37 tudományos publikáció mutatja. Azt mindenki tudja, hogy igen jelentős azon eredményeinek a száma, amelyek fejében megszülettek, előadást is tartott róluk, de publikálásuk végül elmaradt. Csak teljesen kidolgozott, nyitott kérdésektől mentes matematikai eredményt tartott közlésre érdemesnek. Ilyen szempontból rendkívül igényes volt.

A szegedi félcsoporthelméleti iskola megteremtése az ő nevéhez fűződik. Rédei Lászlóval írt közös félcsoporthelméleti cikkeik jelentik a kezdeteket. Gyurkának több tanítványa van, aki félcsoporthelmélettel foglalkozik (többek között e sorok írója is). A szegedi algebrai konferenciák sorában az első félcsoporthelméleti konferenciákat még Gyurka szervezte, majd a későbbiekben ezt a feladatot átadta egyik tanítványának, Szendrei Máriának. Több könyvet fordított magyarra, konferenciakiadványt szerkesztett. Nekem (és gondolom, hogy másoknak is) többször említette, hogy szeretné megírni azt a lineáris algebrát, amit a hallgatóinak előadott. Sajnos ez a könyv nem készült el.

Pollák György közéleti ember volt. A rendszerváltás idején a demokráciáért, a demokrácia védelmében aktív tevékenységet folytatott. Újságcikkeket írt, aláírásokat gyűjtött, vitaesteket szervezett, demonstráció szónoka volt. Az Ortutay Kollégiumban középiskolások fórumát hozta létre, ahol a diákok helyi és fővárosi értelmiségiekkel beszélgethettek. Ugyanebben a kollégiumban az érdeklődő diákok számára matematika szakkört szervezett, ahol a Bolyai Intézet oktatói tartottak foglalkozásokat.

Gyurka számára a család nagyon sokat jelentett. 1956-ban kötött házasságot. Felesége — Marika — megteremtette számára az otthon kellemes légkörét. Fia és lánya, később pedig unokái értelmi fejlődésének meghatározója volt az az apai-nagyapai magatartás, amelyben gyermekei, illetve unokái részesültek.

Tartalmas élete volt. Tanítványai, kollégái szerették, elismerve tudását, nem mindennapi szellemi képességeit. Otthon olvashatta óriási könyvtárának bármelyik kötetét, és hódolhatott kedvenc szórakozásának, a zenehallgatásnak. Bár tudtuk, hogy beteg, 2001. június 29.-én bekövetkezett halála váratlanul ért mindannyiunkat.

Nekünk, akik korábban rendszeresen találkoztunk vele, nehéz megszokni azt, hogy szemináriumainkon nem hallhatjuk már okos hozzászólásait, nem tűnik fel táskáját hátul tartó, mélyen elgondolkozó alakja Szeged utcáin.